

Summary

The present study is a description of the phonology, morphology and syntax of Hamar, a South Omotic language spoken in South West Ethiopia by approximately 46.500 people. The grammar is organized in thirteen chapters followed by a few Hamar texts glossed and translated (in Appendix A) and a Hamar-English and English-Hamar lexicon (Appendix B and C).

Chapter one provides introductory information about the language and its speakers, the geographical location and the previous studies. The Hamar language has received some attention by scholars interested in long-range comparisons and classifications, but an exhaustive grammatical description of the language has never been compiled. The theoretical framework and the methods used in the research on the Hamar language are also illustrated in this chapter.

The phonological and morphophonological features of Hamar are treated in chapter two, where phonemic inventories and the phonetic realization of the various phonemes are illustrated. The chapter deals also with the syllable structure and the prosodic system of Hamar, which interestingly shows features of both tone and stress. Among the various morpho-phonological rules, metathesis and assimilatory processes play an important role. A final paragraph is dedicated to the discussion of three phenomena that take place in the realization of masculine nouns: vowel coalescence, mid-vowel lowering and stress/tone. These phonological and morpho-phonological phenomena have been overlooked in previous studies, and some authors have erroneously talked about Hamar vowels in terms of ATR harmonic sets. This analysis is discarded in the present study.

Chapter three describes the formal properties of Hamar nouns and it deals with the properties of the noun classification system. Different from canonical gender systems, gender is not an inherent property of nouns and any noun can be assigned to any of the existing genders, or it can be uninflected. The semantics of gender and number is treated in detail in this chapter. One of the striking characteristics of the Hamar noun classification system is the absence of a dedicated marker for plural reference: number in Hamar distinguishes paucal vs. collective values. The pragmatic functions of gender and number are fundamental for the expression of definiteness, specificity and referentiality; these functions are introduced in chapter three but are treated in detail later on, in chapter seven.

Chapter four treats the pronouns and the pronominal clitics of Hamar and it gives an overview of subject, object, oblique, and reflexive pronouns, their distribution and functions. The reflexive pronoun of Hamar is used as a long-distance reflexive, thus it is important for discourse traceability in clause-chaining. Restrictive (e.g. “me alone”) and inclusive (e.g. “me as well”) markers which attach to pronouns are also discussed in chapter four. The chapter concludes with an overview of demonstrative pronouns.

Chapter five is dedicated to other word classes: locational, temporal and manner adverbs, numerals and ideophones. The expression of spatial relations is described along with locational adverbs and body part nouns which are used to describe static location and motion. The deictic system of Hamar distinguishes proximal, distal and

elevation deixis; proximal deictics further distinguish specific and non-specific location; other adverbs are used to express the source or goal of motion. The chapter gives a description of numeral words and it illustrates the vigesimal system and the parallel money-counting numeral system of Hamar. The last section of the chapter provides an overview of Hamar ideophones: ideophones can function as predicates, adverbs, or as complements of the verbs *hamá* 'say' and *hayá* 'do'.

Chapter six discusses the morphological characteristics of the verb and it provides an overview of verb roots and verb stems. Verbal derivation is discussed together with the overview of causative, passive and impersonal constructions. The chapter discusses as well inflected and uninflected paradigms, giving an overview of the paradigms attested in the language: this section expands upon chapter four, where the function of pro-clitics as subject agreement markers is only briefly introduced.

The basic syntax of Hamar is introduced in chapter seven. The chapter begins with a discussion of word order at clausal level and at noun phrase level. With respect to the typological classification of constituent order in African languages, Hamar belongs to the sub-type of verb-final languages in which the modifier-head order is inverted at the noun phrase level. The following sections are dedicated to the description of pragmatic functions of gender and number. This topic is briefly introduced in chapter three together with the discussion on the semantics of gender and number. Gender and number play a crucial role in the pragmatic organization of Hamar discourse, and an explanation of the system is a prerequisite to understand the expression of grammatical relations and the encoding of core cases. Feminine gender is in fact the default strategy to mark definiteness: for this reason, it is functionally the unmarked gender. Masculine gender, on the other hand, is distributionally more rare than feminine gender because it is associated with discourse prominence and cognitive salience. At the level of grammatical relations, nouns marked for masculine gender do not correspond to a case form and can function as A, S, or O. The syntactic properties of nouns inflected for feminine gender are different, and feminine nouns distinguish a subject form from an oblique form.

The chapter continues with a description of accusative marking strategies and it is argued that Hamar shows properties of both accusative and marked-nominative alignments: pronouns, uninflected nouns, nouns inflected for masculine gender and nouns inflected for paucal number are organized according to a typical accusative system, whereas feminine nouns are organized according to a marked-nominative alignment of the type in which both nominative and accusative are morphologically marked.

Chapter eight focuses on the syntax of the noun phrase and it begins with an illustration of the agreement patterns within the NP. The subsequent sections describe in detail non-core cases: the case system of Hamar includes six locative cases and an "affective" case which typically marks an involuntary experiencer, such as the participant of sensation and perception verbs. After the description of the case system, the genitive case is discussed together with the various genitival constructions and the expression of possessive constructions within the NP. The

chapter concludes with a section on relative clauses and a section on noun phrase coordination.

Chapter nine provides an overview of simple clauses, and it describes the expression of TAM values in main clauses. The various independent verb forms which are used in main (stand-alone) clauses are divided in simple vs. complex predicates depending on whether they involve periphrastic constructions or not. Aspect and tense are expressed mainly syntactically, by means of periphrastic constructions, stem reduplication and auxiliaries. Equative and attributive nominal clauses are marked by the copula which is invariable for person, tense and aspect. Existential predication, used to express existence, location and possession, involves a verb meaning 'live, exist'.

Chapter ten deals with complex clauses and it describes subordinate clauses: dependent clauses are usually marked by converbs and by various dedicated verbal suffixes. Subordinate clauses precede the main clause and they can be combined together in clause-chaining. There are several subordinating suffixes in Hamar, including three converb markers which are labelled "general converb", "same-event converb" and "different subject converb". Converb markers are different from other subordinating suffixes in that converbs strictly depend on the main final verb for tense and aspect specification. Other subordinating suffixes are used for temporal, reason, conditional, and purposive clauses. The chapter treats also complementation strategies and quotative clauses.

Chapter eleven is dedicated to interrogative clauses. Content questions distinguish only present and past tense (a dichotomy attested also in negative clauses); polar questions are formed by special interrogative paradigms reflecting the TAM system attested in declarative main clauses. Non-verbal predication is expressed by the interrogative copula and the interrogative existential predicator.

The grammatical description ends with chapter twelve, where the morpho-syntactic properties of negation are discussed. Negation is expressed by means of negative verbal paradigms, the negative copula, the negative existential predicator, and the negative interjection *á?ā?* 'no'. In independent negative clauses verb inflections distinguish only past from present tense, without aspectual distinctions. In subordinate clauses a negative converb and other verbal suffixes can be used.

Chapter thirteen tackles the issue concerning the genetic classification of Hamar within Omotic and Afro-Asiatic. After a brief overview of the debate and the various classifications proposed for Omotic and Hamar, an updated comparative list of South Omotic lexicon is presented. The list includes items from the Kara language, a language which has never been described and which is considered, depending on the view, a dialect of Hamar or a language of the Nilo-Saharan phylum. Some grammatical morphemes are also compared across South Omotic languages, and external relations with other language groups are highlighted without any claim of completeness. Apart from a few morphological resemblances with other Omotic languages, Hamar shares morphological elements with Cushitic (verbal derivation) and Nilotic (the pronominal system).

Nederlandse samenvatting

Deze grammatica beschrijft de fonologie, morfologie en syntaxis van het Hamar, een Zuid-Omotische taal die gesproken wordt in Zuid-West Ethiopië door ca. 46.500 mensen. Het boek is onderverdeeld in dertien hoofdstukken gevolgd door een aantal Hamar teksten die geglost en vertaald zijn (in Appendix A) en een Hamar-Engels en Engels-Hamar lexicon (Appendix B en C).

Het eerste hoofdstuk geeft een introductie van de taal, haar sprekers en de geografische locatie, en maakt melding van eerdere studies. Het Hamar heeft enige aandacht gekregen in het kader van brede taalvergelijkingen en classificaties, maar een meer uitgebreide grammaticale beschrijving van de taal was nog niet eerder gemaakt. In het eerste hoofdstuk worden ook het theoretische raamwerk en de gebruikte onderzoeksmethoden beschreven.

De fonologische en morfofonologische eigenschappen van het Hamar worden behandeld in hoofdstuk twee. Dit hoofdstuk presenteert de foneeminventaris en de fonetische realisatie van de verschillende fonemen, en behandelt de syllabestructuur en het prosodische systeem van het Hamar. Het prosodische systeem heeft eigenschappen van zowel een toon- als een stress-systeem. In verscheidene morfofonologische regels spelen metathesis en assimilatieprocessen een belangrijke rol. Een laatste paragraaf is gewijd aan de discussie van drie fenomenen bij de realisatie van mannelijke zelfstandige naamwoorden: klinkersamenvoeging, het verlagen van middenklinkers, en stress/toon. Deze fonologische en morfofonologische verschijnselen zijn in eerdere studies niet opgemerkt en sommige auteurs hebben Hamar klinkers ten onrechte beschouwd in termen van ATR-harmonische sets. Die analyse wordt in deze studie verworpen.

Hoofdstuk drie beschrijft de formele eigenschappen van zelfstandige naamwoorden en behandelt de eigenschappen van het classificatiesysteem van zelfstandige naamwoorden. Anders dan in canonieke geslachtssystemen, is geslacht geen inherente eigenschap van het zelfstandig naamwoord, maar kan ieder zelfstandig naamwoord elk geslacht aannemen, of ook zonder flectie voorkomen. Op de betekenis van geslacht en getal wordt in dit hoofdstuk uitvoerig ingegaan. Een van de opvallende eigenschappen van het classificatiesysteem van zelfstandige naamwoorden is de afwezigheid van meervoud: getal in het Hamar onderscheidt paucale en collectieve waarden. De pragmatische functies van geslacht en getal zijn fundamenteel voor het uitdrukken van bepaaldheid, specificiteit en referentialiteit; deze functies worden geïntroduceerd in hoofdstuk drie maar worden later, in hoofdstuk zeven, uitvoeriger behandeld.

Hoofdstuk vier behandelt de persoonlijke voornaamwoorden en pronomina clítica en geeft een overzicht van subject, object, oblique en reflexieve pronomina, en van hun distributie en functies. Het reflexieve pronomen wordt in het Hamar gebruikt als een lange-afstandsreflexief en is van belang voor het volgen van langere stukken tekst. Verder behandelt hoofdstuk vier restrictieve (“alleen ik”) en inclusieve (bijvoorbeeld “ik ook”) markeerders die zich binden aan pronomina. Het hoofdstuk sluit af met een overzicht van demonstratieven.

Hoofdstuk vijf is gewijd aan andere woordklassen: bijwoorden van plaats, tijd en wijze, getallen en ideofonen. Het beschrijft de uitdrukking van ruimtelijke relaties, locatie bijwoorden en het gebruik van naamwoorden voor lichaamsdelen om locatie en beweging weer te geven. Het deictische systeem van het Hamar onderscheidt dichtbij, veraf en verhoging; deictica die dichtbij aanduiden onderscheiden bovendien specifieke en niet-specifieke locatie; andere bijwoorden worden gebruikt om oorsprong of doel van de beweging uit te drukken. Het hoofdstuk geeft een beschrijving van getallen en illustreert het telsysteem dat gebaseerd is op twintigtallen en het parallelle telsysteem dat gebruikt wordt voor het tellen van geld. De laatste sectie van het hoofdstuk geeft een overzicht van ideofonen. Ideofonen kunnen functioneren als predicaten, bijwoorden, of als complementen van de werkwoorden *hamá* 'zeggen' en *hayá* 'doen'.

Hoofdstuk zes bespreekt morfologische eigenschappen van het werkwoord en geeft een overzicht van werkwoordswortels en werkwoordsstammen. Verbale afleiding wordt besproken samen met een overzicht van causatieve, passieve en onpersoonlijke constructies. Het hoofdstuk gaat in op verbogen en onverbogen paradigma's en geeft een overzicht van geattesteerde paradigma's in de taal. Deze sectie vormt een uitbreiding op hoofdstuk vier, waarin de functie van proclitische elementen als onderwerpsmarkeringen slechts kort werd geïntroduceerd.

De basissyntaxis van het Hamar wordt geïntroduceerd in hoofdstuk zeven. Het hoofdstuk begint met een bespreking van de woordvolgorde op het niveau van de enkelvoudige zin en de NP. Wat betreft de typologische classificatie van woordvolgorden in Afrikaanse talen, behoort het Hamar tot het subtype van werkwoordsfinale talen waarin de modificeerder-hoofd volgorde omgedraaid wordt op het niveau van de NP. De volgende secties geven een beschrijving van de pragmatische functies van geslacht en getal. Het onderwerp werd eerder geïntroduceerd in hoofdstuk drie samen met de discussie over de semantiek van geslacht en getal. Geslacht en getal spelen een cruciale rol in de pragmatische organisatie van Hamar teksten, en uitleg van het systeem is nodig om de uitdrukking van grammaticale relaties en de codering van kernnaamvallen te begrijpen. Vrouwelijk geslacht is in feite de basisstrategie om bepaaldheid uit te drukken. Mannelijke geslacht is zeldzamer qua distributie dan vrouwelijke geslacht omdat het geassocieerd wordt met focusmarkering.

Op het niveau van grammaticale relaties corresponderen zelfstandige naamwoorden die gemarkeerd zijn door het mannelijke geslacht niet met een naamvalsvorm en kunnen functioneren als A, S, of O. De syntactische eigenschappen van zelfstandige naamwoorden die verbogen zijn volgens het vrouwelijke geslacht zijn anders, en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden onderscheiden een onderwerpsvorm van een oblique vorm.

Het hoofdstuk gaat verder met een beschrijving van accusatieve markeringsstrategieën en er wordt betoogd dat het Hamar tegelijkertijd accusatieve en gemarkeerd-nominatieve constructies kent: persoonlijke voornaamwoorden, onverbogen zelfstandige naamwoorden, mannelijke zelfstandige naamwoorden en paucale zelfstandige naamwoorden worden gemarkeerd voor accusatief, terwijl

vrouwelijke zelfstandig naamwoorden gemarkeerd worden voor zowel nominatief als accusatief.

De focus van hoofdstuk acht ligt op de syntaxis van de NP en het hoofdstuk begint met een illustratie van de congruentiepatronen binnen de NP. De volgende secties beschrijven in detail de niet-kernaamvallen. Het naamvalssysteem van het Hamar omvat zes locatieve naamvallen en een “affectieve” naamval die gewoonlijk een onvrijwillige experiencer beschrijft, zoals de participant van sensatie- en perceptiewerkwoorden. Na de beschrijving van het naamvalssysteem, wordt de genitief-naamval besproken, samen met de verschillende genitieve constructies en de uitdrukking van bezittelijke constructies binnen de NP. Het hoofdstuk besluit met een sectie over relatieve zinnen en een sectie over coördinatie van NPs.

Hoofdstuk negen geeft een overzicht van enkelvoudige zinnen en beschrijft de uitdrukking van TAM daarin. De verschillende onafhankelijke werkwoorden die gebruikt worden in (losstaande) hoofdzinnen worden onderscheiden in enkelvoudige en samengestelde werkwoorden, afhankelijk van of wel of geen gebruik gemaakt wordt van perifrastische constructies. Aspect en tijd worden vooral syntactisch uitgedrukt, door middel van perifrastische constructies, reduplicatie van de stam en hulpwerkwoorden. Bij gelijkstelling en bij predicatief gebruik van nominale zinsdelen wordt het koppelwerkwoord gebruikt. Het koppelwerkwoord heeft een vaste vorm, onafhankelijk van persoon, tijd of aspect. Existentiële predicatie, in de zin van existentie, locatie of bezit, wordt uitgedrukt met een werkwoord dat ‘leven, bestaan’ betekent.

Hoofdstuk tien behandelt samengestelde zinnen en beschrijft afhankelijke bijzinnen. Afhankelijke bijzinnen worden gewoonlijk aangegeven door ‘converbs’ en door bepaalde achtervoegsels op het werkwoord. Afhankelijke bijzinnen gaan vooraf aan de hoofdzin en kunnen met elkaar gecombineerd worden (‘clause-chaining’). Er zijn meerdere onderschikkende achtervoegsels in het Hamar, waaronder drie converb-markeerders: een markeerder van het “algemene converb”, van het “zelfde-gebeurtenis converb”, en van het “verschillend-onderwerp converb”. Converb-markeerders zijn anders dan andere onderschikkende achtervoegsels, omdat converbs voor hun interpretatie wat betreft tijd en aspect strikt afhankelijk zijn van het hoofdwerkwoord. Andere onderschikkende achtervoegsels markeren bijzinnen van tijd, reden, voorwaarde en doel. In dit hoofdstuk wordt ook ingegaan op complementszinnen, inclusief complementszinnen met directe rede.

Hoofdstuk elf is gewijd aan vraagzinnen. Inhoudelijke vragen maken alleen onderscheid tussen tegenwoordige en verleden tijd (dezelfde tweedeling die ook in ontkennende zinnen bestaat). Ja/nee-vragen maken gebruik van speciale vragende werkwoorden die dezelfde TAM-waarden onderscheiden als mededelende hoofdzinnen. In geval van niet-werkwoordelijke predicatie wordt gebruik gemaakt van het vragende koppelwerkwoord of van de vraagvorm van het werkwoord dat gebruikt wordt voor existentiële predicatie.

De grammaticale beschrijving sluit af met hoofdstuk twaalf, dat de morfo-syntactische eigenschappen van ontkennende constructies beschrijft. Ontkenning wordt uitgedrukt door ontkennende werkwoordsvormen, het ontkennende

koppelwerkwoord, de ontkennde vorm van het werkwoord dat gebruikt wordt voor existentiële predicatie en het ontkennde tussenwerpsel *á?ā?* 'nee'. In onafhankelijke ontkennde zinnen maakt de vervoeging van het werkwoord alleen onderscheid naar tegenwoordige en verleden tijd, niet naar aspect. In afhankelijke zinnen kan een ontkennd converb of een ander achtervoegsel op het werkwoord worden gebruikt.

Hoofdstuk dertien behandelt de kwestie van de genetische classificatie van het Hamar binnen de Omotische taalgroep en binnen het Afro-Aziatisch. Na een kort overzicht van de discussie en van de verschillende classificaties die voor het Omotisch en het Hamar zijn voorgesteld, wordt een geactualiseerde vergelijkende woordenlijst van Zuid-Omotisch lexicon gepresenteerd. De lijst bevat onder meer woorden uit het Kara, een taal die nog onbeschreven is en die door sommigen beschouwd wordt als een dialect van het Hamar, door anderen echter als een taal behorend tot de Nilo-Saharaanse taalfamilie. Ook worden enkele grammaticale morfemen vergeleken binnen talen van het Zuid-Omotisch en worden, zonder enige aanspraak te willen maken op volledigheid, verbanden belicht met taalgroepen buiten het Omotisch. Het Hamar vertoont enkele morfologische overeenkomsten met andere Omotische talen; daarnaast deelt het morfologische elementen met het Koesjitsisch (werkwoordsderivatie) en het Nilotisch (het systeem van voornaamwoorden).